

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.) "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.)

1

בס"ד | גיליון 49
בראשית התשפ"ב

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

כל המוסיף – גורע

בראשית א' ג': "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו".

ולא תגעו בו: "הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון, הוא שנאמר (משלי ל' ו'): אל תוסף על דברי".

(רש"י)

...

האכילה בחטא ובעונש

בראשית פרק ג' ו' ופסוקים ו"א-ו"ב ופסוקים ו"ז-ו"ט:

"ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים, ונתקד העץ להשקיל, ותקח מפריו, ותאכל; ותתן גם לאישה עמה, ויאכל... ויאמר מי הגיד לך, כי עירם אתה; המן-העץ, אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת: ויאמר, האדם האשה אשר נתתה עמדי, הוא נתנה לי מן העץ ואכל: ולאדם אמר, כי שמעת לקול אשתך, ותאכל מן העץ, אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו ארוה האדמה, בעבדך, בעצבון תאכלנה, כל ימי חייך; וקוץ ודרדר, תצמיח לך; ואכלת, את עשב השדה: בזעת אפך, תאכל לחם, עד שובך אל האדמה, כי ממנה לקחת כי עפר אתה, ואל עפר תשוב".

פירוש: הנחש פיתה את חוה לאכול וגם אדם חטא בכך, לכך מדה כנגד מדה קולל הנחש: 'ועפר תאכל כל ימי חייך' וקולל אדם: 'בעצבון תאכלנה' ובזעת אפך תאכל לחם'.

...

האדמה במריבת קין והבל

בראשית ד' א': "ועתה ארוה אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך".

"מדה כנגד מדה, הוא התקוטט עם אחיו אודות אדמה ודרש ב' חלקים בחלוקת הארץ (תנחומא בראשית א"ט), וע"י מריבה זו קם על אחיו והרגו, - לפיכך ארורה האדמה, שבשבילה הרג את הבל".

(אזנים לתורה)

מדה כנגד מדה - סיפור מגדולי ישראל

ניתוח כנגד ניתוח

יהודי שהיה זקוק לעבור ניתוח הגיע לאדמו"ר מגור זצ"ל להתייעץ עמו כדת מה עליו לתקן. ואמר לו האדמו"ר, שהניתוח שהוא צריך לעבור, בא לו כתוצאה מלשון הרע שהיה מדבר על שולחן השבת שלו. וייעץ לו להפסיק "לנתח" על שולחן השבת שלו את כל האנשים, ואז לא יצטרך לעלות הוא על שולחן הניתוחים - מדה כנגד מדה...

מניעת מנעמי גן עדן כנגד אכילה אסורה

"... אבל אמרו על אדם משנה פניו ותשלחהו, פירושו וביאורו כאשר שנה מגמת פניו שולח, כי פנים הם נגזר מן פנה, כי האדם בפניו יכוין לדבר אשר ירצה כוונתו, ואמר כאשר שנה פנותו וכוין אל הדבר אשר קדם לו הצווי שלא יכוין אליו, שולח מגן עדן, וזהו העונש הדומה למרי מדה כנגד מדה, הוא הותר לאכול מן הנעימות, וליהנות בנחת ובבטחה, וכאשר גדלה תאוותו ורדף אחר הנאותיו ודמיוניו, כמו שאמרנו, ואכל מה שהזהר מאכלו, נמנע ממנו הכל והתחייב לאכול הפחות שבמאכל אשר לא היה לו מקודם מזון, ואף גם זאת אחר העמל והטורח, כמו שאמר, וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו', בזעת אפך וגו', ובאר ואמר וישלחהו ה' אלקים מגן עדן לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, והשוהו כבהמות במזונו ורוב ענייניו, כמו שאמר ואכלת את עשב השדה. ואמר מבאר לזה הענין אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, ישתבח בעל הרצון אשר לא תושג תכלית כוונתו וחכמתו".

(מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב')

...

עונש הנחש כנגד השפלת אדם וחווה

בראשית ג' ו"ד: "ויאמר ה' אלקים אל הנחש, כי עשית זאת ארוה אתה מכל הבהמה, ומכל חית השדה על גחונך תלך, ועפר תאכל כל ימי חייך".

על גחונך תלך ועפר תאכל: "מדה כנגד מדה הוא השפילם ממעלתם והורידם לעפר, לפיכך השפיל קומתו ונתן מזונו עפר. ולא הזכיר בקללתו שיאלם כי קללת האלמות היה קשה מן הכל וע"כ היה מן הראוי להענישו בה, אבל הנחש היה גוף מוכן לפורעניות כמו שהעיד הכתוב ערום מכל חית השדה והיה כלי לקבל הכח הנקשר בו כי הנגלה והנסתר בו אמת וה' שהשפיל קומתו, כן השפיל הכח הנקשר בו שהורידו למטה מן הספירות שהן שלוש שלוש שלוש כי לא אל חפץ רשע הוא לא יגור עמו רע ולכך הוא משולח מכולן משלוש מחנות של מעלה כענין המצורע שהוא משולח משלוש מחנות של מטה".

(רבינו בחיי)

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.) "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.)

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

עונש משולש לנחש כנגד חטא משולש

ויאמר ה' אלוקים אל הנחש וגו': "שלושה דברים גרם בדיבורו. א', שגרם סילוק אור כבודו יתברך שהיה חופף על אדם ואשתו כמו שכתבנו למעלה והוא סוד כתנות אור. ב', גרם שנכרתו אדם וחיה מעולם הזה שלא יחיו לעולם, כעונש הרשום בכתוב (ב' י"ז): כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ג' גרם שאפילו בימים אשר הם חיים בעולם לא יתעדנו בעדן אלוקים, כאמור (פסוק כ"ד): ויגרש את האדם. **כנגד שלשתן לקה שלשה**, כנגד הפשטת ענן כבוד שהוא בחינת ברוך, אמר ה' אליו: ארור וגו'. כנגד הכרתת אדם מהעולם הזה - נכרתו רגליו (ב"ר פ"כ) שהם בערך אדם בחינת העדר העולם הזה שהוא רגלים של עולם העשיה. כי יש לך לדעת כי אם לא היה אדם אוכל מעץ הדעת היה מצוי בעולם הזה ובעולם העליון כאחת כאדם הדר בבית ובעליה וכשחטא נגשם ואינו יכול לדור בשניהם יחד אלא בעולם הזה בפני עצמו וכשירצה לעלות לעליה צריך השתנות הגשם וזו היא מיתת אדם, לזה נכרתו רגלי נחש. וכנגד מה שגרם לשלול מאדם וחיה התעדנות גן עדן אמר אליו: ועפר תאכל וגו' ואמרו ז"ל (יומא דף עה.) כי כל מה שיאכל לא יטעום אלא טעם עפר. ולפי זה ידוייק על נכון ואמרו הקב"ה לנחש בתחילת דבריו: כי עשית זאת, פירוש **כי הקללות שמקללו ה' הם מעשיו שעשה**, והם דברינו עצמן והבן".

(אור החיים הקדוש)

שלוש קללות כנגד שלוש כוונות

"ואמנם בענין קללתה אחרת כפי חטאה **מדה כנגד מדה**... כי לפי שהאשה אכלה מעץ הדעת טוב ורע ונתנה לאדם לאכול ממנו כדי להרבות המשגל, אמר ה' יתברך אליה אין ספק שבחרת בזה לא מג' תכליות. אם לבקש ערבות המשגל ותענוגו. ואם לענין הולדת הבנים. ואם כדי שילווה איש אליך ויאהבך. ולכן קללה כנגד שלשתם. כלומר, אם בקשת תענוג וערבות יהיה בהפך שארבה ארבה עצבונך... ואם בקשת לרבות המשגל להיות אם הבנים שמחה, לא יהיה כן כי הנה יתרבה עצבונך והרונך... ואם בקשת זה כדי שאישך ידבק אליך ויאהבך, הנה לא יהיה כן כי תמיד אל אישך תהיה תשוקתך והוא ימשול בך ולא הרוחת אם כן דבר".

(אברבאנל)

המבטל פריה ורביה מחבירו - הולך לשאול בלא ולד

בראשית א' כ"ח: "וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשְׁתָּהּ וַיְרֹדוּ בְדִגְתַּיִם וּבְעֹפֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּיָּה הַמְּשֻׁשֶׁת עַל הָאָרֶץ".

"מי שמבטל את חבירו מפריה ורביה, הולך לשאול בלא ולד".

(ספר המדות ערך בנין אות ד')

מדה כנגד מדה בדף היומי

על שלא נהג אביי כעצת רבו בנוגע לריחיים – איבד את הריחיים

ביצה דף לו: "בי רחיא דאביי דלוף (ריחיים של אביי היו עשויין בטיט ונימוחים מפני הגשמים שדלפו עליהם, ולא היו לו די כלים כדי לקבל את הדלף שלא יפול על הריחיים, ואף לא היה יכול להזיז את הריחיים שהרי מוקצה הן. ולפיכך), אתא לקמיה דרבה (בא לפני רבה, שישאיו עצה). אמר ליה (לו אביי לרבה): זיל עייליה לפוריק להתם (לך והבא את מיטתך ליד הריחיים) דלהוי כגרף של רעי, ואפקיה (ויהיו הריחיים לגביך כאילו היו כלי שמטילין בו צואה, כלומר, יהיו מאוסים עליך כמו גרף של רעי, ותוציא את הריחיים ממקומם שליד המיטה, שדבר המאוס על האדם מותר לטלטלו ולהוציאו כדי לסלקו ממנו מפני כבודו, ואף שהוא מוקצה). יתיב אביי וקא קשיא ליה: וכי עושין גרף של רעי לכתחילה (וכי מותר לגרום שיהא הדבר מאוס לו כדי שיוציאונו? ומתוך שפקפק בהיתירו של רבה נמנע מלעשותו). אדהכי נפל בי רחיא דאביי (בינתיים נפל בית הריחיים של אביי). אמר (אביי): תיתי לי, דעברי אדמר (תבואני זאת על שעברתי על דברי רבי – רבה)".

נראה דנענש אביי משום קפידא דרבה, דכיון דאמר ליה העצה שביא מיטתו ליד הריחיים, הוה כאומר לו דאם לא יעשה כדבריו לא יהיו לו ריחיים.

(ע"פ הערות לגר"ש אלישיב זצ"ל)

★★★

עבר על גזירת חז"ל – נכשל בעבירה ממנה הזהירו

שם: "ולא רוכבין על גבי בהמה - גזרה שמה יצא חוץ לתחום. שמע מינה תחומין דאורייתא? אלא: גזרה שמה יחתוך זמורה (כדי להכות את הבהמה, והרי זה חייב משום "קוצר")".

"בזוהר הקדוש (פרשת קדושים דף פא.) וז"ל: עד דהוו אזלי אשכחו חד בר נש בלקיטנא דקוסטא רכיב על סוסיא כו'. פירוש: כי האיש הזה היה רכוב על הסוס ביום שבת ואז אשתמיט ידוי וקציץ חד ענפא דאילנא כדי להכות בה את הסוס ולהנהיגו שילך. וכבר ידעת מה שאמרו ז"ל שהטעם שאסרו רז"ל לרכוב על הבהמה בשבת, הוא גזירה שמה יחתוך זמורה, וזה האיש שעבר על דברי רז"ל ורכב על הסוס, אירע לו שחתך זמורה ונתחייב סקילה. ונמצא כי עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה, וזה מה שכתוב: והתקדשתם והייתם קדושים, אדם מקדש עצמו מלמטה - מקדשים אותו מלמעלה (יומא דף לוט.)."

(שער מאמרי רשב"י, פרשת קדושים)

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.) "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.)

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

מדוע נענשה האשה בבטנה

בראשית ג' ט"ז: "אֵל הָאִשָּׁה אָמַר ה' אֲרָבָה עֲצָבוֹךָ וְהָרְגָה בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ".

"הרבה ארבה שתחיה בעצבון ובטורח כל ימך. וא"ת מה אכפת לך מהקללה, אכניס שפחות לשמשני ת"ל והרנג כלומר תתעברי, **מדה כנגד מדה**, היא מלאה את בטנה מן האיסור לפיכך תלקה בבטנה".

(חזקוני)

...

ארבע כנגד ארבע

בראשית ד' כ"ג: "וַיֹּאמֶר לְמֹדָע לְנִשְׁיוֹ עֲדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לְמֹדָע הַאֲזַנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הִרְגֵתִי לִפְעָעִי וְיִלְד לְחִבְרָתִי".

"אמר הקב"ה לקין: כשם שהרגת את הבל שהיו עומדים לצאת ממנו ארבע שושלות, אף האדמה תפתח את פיה ותבלע ארבע שושלות שלך, והם חנוך, עירד, מחויאל ומתושאל".

(ילקוט מעם לועז)

...

רצה להיות עצמאי, לכן נענש להיות עצמאי

אדם הראשון ידע שכאשר יעבור על ציווי ה' תהיה התוצאה הגדלת היצה"ר והרחבת שטח הבחירה (אלא שחשב שיצליח לבחור בטוב) וחטא בזה שלא ביטל דעתו ורצונו לעומת השי"ת, נמצא שרצה להיות עצמאי, לכן מדה כנגד מדה, נענש להיות עצמאי ולעמול לפרנסתו בזיעת אפו, שלא כמו לפני החטא שהיו המלאכים טורחים להכין לו מזונו.

(שפתי חיים, מידות ועבודת ה' ח"א עמוד תקכ"ו, ע"פ הגר"א דסלר בשם האריז"ל)

עמידה בקידוש בביהכ"ס סגולה לעייפות הברכים

בראשית ב' ג': "וַיִּבְרָךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שֶׁבַת מְלָאכְתוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת".

"... וכתב רבינו הרמ"א דנהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת עכ"ל, כלומר, אף על גב דבבית מקדשין מיושב (כמ"ש בסי' רע"א) דהמנהג לקדש מיושב, מ"מ בבהכ"נ מקדשין מעומד, והטעם מפני כבוד הציבור וזהו להש"ץ המקדש ולא לכל הציבור וכ"כ הלבוש, ויש מי שפירש דכל הציבור צריכין לעמוד [א"ר] וכתבו שהוא סגולה לעייפות הברכים...".

(ערוך השלחן א"ח סימן רס"ט סעיף ד')

המורד בה' – מורדת בו אשתו

בראשית ב' י"ח: "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזְרָא כְּנַגְדּוֹ".

ביבמות (דף סג): "ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב: אעשה לו עזר כנגדו? זכה - עוזרתו, לא זכה - כנגדו".

"כל מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, כדרך שמתנהג האדם עם הקב"ה - אשתו מתנהגת עמו. וזהו שאמרו חז"ל: זכה - עזר, לא זכה - כנגדו, ומורדת בו כמו שהוא מורד בקונו...".

(חסד לאברהם)

ערום כנגד ערום

פרק ב' כ"ה: "וַיִּהְיֶינָה שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ".

"מי שאינו נזהר להסתכל בערות אביו לסוף שילכו בניו ערום ויחף".

(ספר המדות, ערך בנים בהשלמה)

על שהביא את הבריות לעפר אף לעתיד לבוא לא יתרא הנחש ויהיה מאכלו עפר לעולם

"... בא וראה כל מה שהכה הקב"ה בעולם הזה מרפא אותן לעתיד לבא, העיוורים מתרפאים... והפסחים מתרפאים... ואף החיות מתרפאות... הכל מתרפאים מי שהביא מכה על הכל אינו מתרפא אלא (ישעיה ס"ה כ"ה) ונחש עפר לחמו, למה שהוא הוריד הבריות לעפר".

(בראשית רבה צ"ה א')

"והוא ימשול בך" כנגד צווי האשה לאדם לאכול מהפרי

בראשית ג' ט"ז: "אֵל הָאִשָּׁה אָמַר, הֲרַבָּה אֲרָבָה עֲצָבוֹךָ וְהָרְגָה בְּעֶצֶב, תֵּלְדִי בָנִים וְאֵל אִישְׁךָ, תִּשְׁוֹקֶתְךָ, וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ".

ואל אישך תשוקתך: "... והנכון בעיני שהעניש אותה שתהיה נכספת מאד אל בעלה, ולא תחוש לצער ההריון והלידה, והוא יחזיק בה כשפחה, ואין המנהג להיות העבד משתוקק לקנות אדון לעצמו, אבל יברח ממנו ברצונו. והנה זו מדה כנגד מדה, כי היא נתנה גם לאישה ויאכל במצותה, וענשה שלא תהיה היא מצוה עליו עוד, והוא יצוה עליה כל רצונו".

(רמב"ן)

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.א). "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.א)

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

רצה להיות עצמאי, לכן נענש להיות עצמאי

אדם הראשון ידע שכאשר יעבור על ציווי ה' תהיה התוצאה הגדלת היצה"ר והרחבת שטח הבחירה (אלא שחשב שיצליח לבחור בטוב) וחטא בזה שלא ביטל דעתו ורצונו לעומת השי"ת, נמצא שרצה להיות עצמאי, לכן מדה כנגד מדה, נענש להיות עצמאי ולעמול לפרנסתו בזיעת אפן, שלא כמו לפני החטא שהיו המלאכים טורחים להכין לו מזונם.

(שפתי חיים, מידות ועבודת ה' ח"א עמוד תקל"ו, ע"פ הגר"א דסלר בשם האריז"ל)

...

קצץ רגלי האדם ממעמדו – לכן מעתה על גחוננו ילך

על גחונך תלך: "עונש זה למה? שלא תוכל לזקוף עורך ולחוש לאשה ולייעצה רעה זה ומתוך כך ממילא ועפר תאכל וגו' (או במדה כנגד מדה שבעצת אכילת איסור הזאת הביא על האדם עונש ואל עפר תשוב לכן ג"כ לו נגזרה עפר לאכילתו, וכן על גחונך תלך על שקצץ רגלי האדם ממעמדו)".

(פענח רזא)

...

מדוע איבד הנחש את קולו

ובמאמר חיקור דין (לרמ"ע מפאנו ח"ב כ"ג, הובא בביאורי המקובלים בנגלה ח"א עמוד י"ב): אמרו חז"ל: לפי גדלותו של נחש היתה מפלתו, גדלותו היתה בכח הדיבור, מה שדיבר עם חוה ומהלך בקומה זקופה. ועכשיו "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה", לכל בעל חי יש קול: צפצוף, געיה, נעירה, שאגה וכדומה, לנחש אין מזה כלום.

מדוע האשה אינה נאמנת למסור עדות ומתענה בדם נדה ובתולים

בראשית ג' ג': "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו".

פירוש: חוה מסרה "עדות" שאינה נכונה נחש כשהעידה שאמר ה' שלא יגעו בעץ, וה' לא אמר זאת, ונראה דלכן נענשה שאינה נאמנת למסור עדות, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק י"ד): "ונתן לאשה תשע קללות וקמות... ואינה נאמנת בעדות".

עוד יאמר, ע"פ הידוע שהאלכוהול עובר מהקיבה לזרם הדם ומתפשט שם (יחסית) מהר, וכן גורם האלכוהול להרחבת כלי הדם ההיקפיים בגוף, וכתוצאה נראים הפנים סמוקות ואדומות. ובפרקי דרבי אליעזר (שם) בין הקללות האמורות: "עיניו דם נתנה ודם בתוליה". ונראה דאף הוא מדה כנגד מדה, על שחטטה ענבים שצבען כדם (כדעת ר"מ בברכות דף מ. שגפן היה) להרוות בין את מחזור הדם, מעתה תראה דם נדה ובתולים. וכן, על שהביאה מוות לעולם (וישבות מחזור הדם), מעתה תראה דם.

...

קין לא הכיר טובה - קיבל הכלב שמכיר טובה

בראשית ד' ט"ו: "ויאמר לו ה' לכן פל הרג קין שבעתים יקם וישם ה' לקין אות לבלתי הפות אתו כל מצאו".

במדרש (כ"ב כ"ז) רב אמר: כלב מסר לו (וזה ה"אורת"). יתפרש עפ"י מה דאיתא במדרש (הובא לעיל ד' ח') שהבל התגבר על קין והפיל אותו ארצה להמיתו והתחנן קין להבל לרחם עליו לבלתי הכותו ומילא הבל בקשתו והניחו, ואח"כ קם עליו קין והרגו, לפי זה לא היתה מידת קין אף כמידת כלב להיות נאמן להכיר טובת בעליו, וזה נרמז לו במה שנמסר לו כלב לשומרו שישבו וידבק במדת כלב, שמכיר טובת בעליו ונאמן לו.

(שיר מעון)

...

הנחש התכוון להמית את אדם הראש הברואים, לכן גם הוא ישוב ראש

בראשית ג' ט"ו: "ואיבה אשית בידך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישוב ראש ואתה תשובונו עקב".

"הוא ישוב ראש. אתה גרמת מיתה לראש הברואים שהוא אדם הראשון, לכך הוא ישוב ראש".

(רבינו אפרים)

לרפואה שלמה: בן ציון בן חיה

הנצחות, הקדשות ופרטים על הספרים 054-251-0336 קו אמריקאי: 646-340-5403

דוא"ל ap@torah24-7.com אתר <https://torah24-7.com/SEFORIM-HEBREW/>

